

JURAJ CARIĆ

*pomorski književnik, nautičar i pedagog — povodom pedesete
godišnjice smrti*

Oliver Fio

Često se naglašava naša pomorska tradicija. Pri ovom se misli na onu tradiciju koja je povezana s vještinom plovljenja, sa svim onim osobnim odricanjima, koja prate ovaj život, sa skromnim, samoprijegornim i poštenim odnosom koji se ispoljavao u vršenju ovog, zaista teškog zvanja. Ovaj epitet nastaje u doba kada se plovilo jedrima, te se provlači sve do naših dana, kada su jedra odavno nestala. Međutim se zaboravlja da pored ove pomorske, točnije mornarske tradicije, koja je nastala na samom brodu, na samom moru, postoji i ona tradicija koja je uporedno s onom prvom, ponikla i razvijala se, a zalazila je u kulturnu, prosvjetnu, političku, stručnu oblast. To je naša pomorska književnost, rad na stvaranju naše pomorske terminologije, stručne knjige, priručnici, časopisi. Ovaj pomorski kulturni krug poprima posebne oblike i naročito je živ i plodan baš u doba kada naše brodarstvo na jedra doživljava svoj najveći uspon. To je doba druge polovine 19. stoljeća. To je ujedno i doba kada se zaoštava borba između jedra i pare. Ali ova borba tehnike, ova borba koju nameće i pokreće stroj, nema samo tehnički aspekt. Jedrenjaci su vlasnost naših ljudi, jedrenjacima zapovjedaju naši kapetani i mornari, na jedrenjacima vlada naš jezik, naši običaji. Stroj i para mijenjaju ekonomsku podlogu i strukturu. Od brodarskog obrta prelazi se na brodarsku industriju, na industriju pomorskih prijevoza. Potrebni su sada veliki kapitali. Akumulacija potrebnih novčanih sredstava postavlja se na novim, izmijenjenim osnovama: od karatnog sistema prelazi se na dionički. To omogućuje i prodor stranog kapitala, koji potiskuje naše pomorske privrednike i naše pomorce, koji sada postaju najamna radna snaga, a istiskuje se i naš jezik. Pojavljuju se stručna i književna djela, časopisi i novine na stranim jezicima. Ovim su putem prenešene navike, sistem, propisi, mentalitet, a i jezik. I u ovoj borbi koja se ogleda i odvija između jedra i pare, pojavljuje se i borba i nastojanja da se sačuva i unapredi naša pomorska kultura.

Brojni su pregaoci na ovom polju. Spomenut će se L. Klaić, Luka Reić, Nikola Didolić, Anton Zuvičić, veoma plodni kap. Božo Babić, Dezider Kasumović, Nikola Gerechthshmer, N. Damin, L. Dobrilović, N. Verona, F. Visković i ostali. Naročito mjesto među ovim zaslužnim ljudima pripada i Jurju Cariću.

Juraj Carić rodio se 1854. u Svirčima, selo nedaleko Jelse na otoku Hvaru. Umro je u Jelsi 1927, te se prošle 1977. godine navršilo pedeset godina od njegove smrti. Juraj Carić svoje prvo pomorsko zvanje stiče u splitskoj Nautičkoj školi 1871., da nastavi pomorski studij u Trstu, a kasnije u Grazu, matematiku i fiziku. Plovi kao kadet na barku »Jarred« Pelješkog brodarskog društva. Nastavnik je na Nautičkim školama u Bakru (1882) i u Dubrovniku (1882—1901) da bi u razdoblju do 1912. godine bio ravnateljem Nautičke škole u Kotoru. Poslije prvog svjetskog rata, reaktiviran iz mirovine, službuje kao inspektor Nautičkih škola.

Carić spada među prve pisce koji pišu i izdvajaju stručne pomorske knjige na našem jeziku. Tako već 1883. godine objavljuje svoju nautičko-astronomsku raspravu »Nješto o mjesečnih distancah«, koju slijeđeće godine pretiskuju »Narodne novine« u Zagrebu. Pet godina kasnije, 1888, izdaje opširnu studiju »Elementi matematične geografije«, tiskane na Rijeci, koju je nagradila Hrvatska zemaljska vlada u Zagrebu. U Bakru 1890. godine izlazi mu knjiga »Nautika — goodetični dio«. Kako je ovo bila prva knjiga ove vrsti pisana na našem jeziku, pisac u predgovoru naglašava da je imao poteškoća sa stručnim pomorskim terminima. Carić se za to obratio za pomoć poznatom filologu P. Budmaniju, koji je između 1883. i 1907. bio i urednik Akademijinog »Rječnika«. Sličnu su suradnju pružili i drugi naši znanstvenici kao Kazali, Vodopić, Šulek, posebno kad je B. Babić izdavao svoje pomorske rječnike.

Carić nadalje objavljuje (Dubrovnik, 1911) rad »Atomi i Ruđer Bošković«. Međutim Carićev se rad ne zaustavlja samo na pisanju pomorske stručne literature. Carić spada među one naše književnike koji se ne zadržavaju na obali već s veoma dobrim poznavanjem predmeta daje prozu iz izrazito pomorskog života, iz života sa samog broda. Već 1884. i 1885. izlazi njegovo prvo i najbolje djelo »Slike iz pomorskog života«, u dva dijela. Četrdesetak godina kasnije (Sarajevo, 1923) »Slike« ponovo izlaze, kao drugo izdanje. Ovo Carićevo djelo dugi je niz godina bilo i obavezno štivo u našim Pomorskim školama te su mnogi naši kapetani baš iz ovog štiva učili i dobijali pomorska saznanja. »Slike« je pisao pravi pomorac te kao takav je i mogao da shvati mukotrpn život pomoraca.

U spomenici koja je izdana povodom 125. obljetnice pomorskog školstva u Bakru (Rijeka, 1974) posebno se naglašava rad Jurja Carića, koji je u Bakru službovao punih osam godina, te je skupa s A. Zuvičićem vodio i privatni nautički tečaj. Tako je zabilježeno da je upravo tada, u prvo vrijeme svoga nastavničkog rada pisao stručne pomorske knjige na hrvatskom jeziku. Mi bismo se morali ponositi da nismo i na onom polju, čak pred skoro osamdesetak godina, zaostajali pred stranom pomorskom literaturom (J. Conrad, P. Loti, P. Chack, Claude Farrere). Carić poslije »Slike« objavljuje »Krištof Kolumbo« (1892), »Obi-

telj kapetana Opovića« i »Ribarova kći« (1895), »Krvna osveta u Boki Kootrskoj« (1918), »S naših ostrva« (1921). Suraduje i objavljuje svoje priloge u zadarskom »Narodnom listu« i »Iskri«, »Prosvjeti«, »Smotri«, splitskom »Novo Doba«. Poznata je njegova brošura »Na obranu dviju hrvatskih nautičkih knjiga«, koja je izdana u Zadru 1918, brztiskom »Narodnog lista«.

Posebno se naglašava i pedagoški rad Carića, koji je nastojao da se uporedo s napredkom pomorske tehnike posebna pažnja pokloni i pomorskoj prosvjeti i pomorskom znanstvenom radu. Slabi će se rezultati postići ako se samo misli na nabavu novih brodova s novom tehnikom i novom tehnologijom ako se istodobno ne misli i na usavršavanje i na nadopunu obrazovnog sistema. Vjerovatno neće dugo potrajati kad će elektrika i u sistemu plovljenja sasvim istisnuti dosadašnje metode i dosadašnje naprave. Već se sada smatra da je sekstant naprava 19. stoljeća, koja polako ali sigurno nestaje onako isto kako su i jedra ustupala mjesta stroju.

J. Carić naročito je zaslužan jer je pokrenuo pitanje naše pomorske terminologije, kao nužni preduvjet stvaranju i našeg pomorskog, stručnog i književnog štiva. Među prvim sakupljačima narodnih pomorskih naziva bio je Anton Jakov Mikoč. Mikočev rad »Rečnik rukokretni«, koji je sastavio 1852. godine, ostao je u rukopisu, te se čuva u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Osobito se istaknuo prikupljanjem pomorskog stručnog nazivlja, Bože Babić koji 1870. u Trstu objavljuje svoj »Morski rječnik hrvatsko-srpski uspoređen s talijanskim jezikom«. Babić također izdaje »Nazivlje korita i jedrilja« (Bakar, 1877), »Zapovijed brodovnih objava« (Bakar, 1878), »O čamcu i njegovu upravljanju« (1879), »Mladi mornar«, (Kraljevića, 1875), te »Pomorski rječnik ili nazivlje za brodenja po moru«, (Senj, 1901), gdje je obradio 1162 pomorska termina.

I Juraj Carić daje svoj značajni doprinos u prikupljanju pomorskih termina na narodnom jeziku. U svom prije spomenutom putopisu »Slike«, dodao je tumač slici broda s jedriljem (bark »Jared«). Po završetku prvog svjetskog rata, u novim uvjetima, nastavlja se ovaj rad na konačnom oblikovanju naše pomorske terminologije. Već 1921. u Bakru radi grupa pomorskih stručnjaka (ali bez filologa) koji su imali zadatak da izrade osnove za jedinstvenu terminologiju. Kao rezultat tog rada izlazi u prosincu 1921. u Zagrebu »Pomorski rječnik«. Carić, i sam sudionik ovog skupa, nije odobravao metod rada, te piše da je ovo bio filološki rekord jer komisija od desetak osoba, sastavila je u desetak dana takozvani pomorski rječnik, u koji je ušla samo ona riječ koja je dobila većinu glasova. Posljedica ovakvog rada je bila, nastavlja Carić da je sa svojim smiješnim i neukusnim kovanicama nagrđen naš lijepi jezik i unesena još veća zbrka.

Prošlo je preko stotinu godina od pojave Babićevog »Morskog rječnika« te skoro toliko i od prve Carićeve stručne pomorske rasprave pisane na našem jeziku »Nješto o mjesecnih distancah« (Bakar, 1883). Prošlo je skoro isto toliko vremena od pojave Carićevog pomorskog literarnog djela, »Slike iz pomorskog života«.

Na stogodišnjici njegova rođenja, 1954. postavljena je spomen-ploča na njegovoj rodnoj kući u Svirčima. I Pomorska škola u Kotoru odužila

se ovom zaslužnom pomorskom stvaraocu, svom dugogodišnjem ravnatelju, postavljanjem spomen-ploče u školskoj zgradi. A ova pedeseta obljetnica njegove smrti povod je da se barem ovim kraćim napisom spomene, kad je izostavljen drugi oblik koji bi omogućio bolje i svestranije sagledavanje Carićevog rada i kao književnika i kao stručnog pomorskog pisca ili kao pedagoga i rodoljuba, koji je nakon prvog svjetskog rata od okupatora bio interniran. Sve su ovo pitanja o kojima bi trebali pozvaniji stručnjaci da iznesu svoj sud, svoje poglede i svoje stavove. Ovim se samo željelo istrgnuti J. Carića iz zaborava. Često naglašavamo da smo pomorska zemlja, a malo znamo čak i o ovim, ne tako brojnim i ne tako vremenski ni dalekim, pomorskim, kulturnim i stručnim radnicima. Nije dovoljno se ograničiti na poznavanje i izučavanje jadranske kulture jer ona ima i svoju prostornu granicu. Potrebno je poznavati i unapređivati pomorsku kulturu i znanost i to veoma suptilno, u svim komponentama. Tek tako promatrano pomorstvo bit će shvaćeno kao svojina, odlika i osobina cijele naše zemlje. Pomorstvo nema, niti po svojoj biti može da ima bilo kakvi regionalni značaj, bilo kakvu regionalnu granicu. Carićev rad odvija se u prelomnom razdoblju, u razdoblju industrijske revolucije, čiji odjek i čije posljedice sa izvjesnim zakašnjenjem osjeća se na našem području. Carić je nastojao da u ovoj pomorskoj oblasti ne zaostajemo za svjetskim zbivanjima, promjenama. I danas se očituje nagla promjena, posebno u tehnologiji pomorsko-prometne djelatnosti, u novim i sasvim izmjenjenim tržišnim uvjetima privređivanja uz otvaranje i širenje novih područja i novih potencijala. Sve postaje kompleksnije, zamršenije, te je potrebno poznavati sve elemente jer kolikogod bili prividno i heterogeni, oni su ustvari komplementarni. Tehnički poznavati samo brod ili sistem plovljenja nije dovoljno, isto tako kako nije dovoljno da se prikaz razvoja i značaja našeg pomorstva ograniči na izdavanje lijepih koloriranih slikovnica i čitanki ili nabranjanja činjenica bez da se izvuku zaključci i pouke. A ovo će se postići ako se usporede s materijalnom bazom razvoja i njeguje pomorska kultura i znanost, time da ne prevladava i ne iskrivljuje sliku tradicija, koja, ako se ne primjenjuje razumno, može da iskrivi sliku suvremenih a i budućih kretanja. Zato treba biti veoma kritičan u iznošenju i valoriziranju prošlih događaja te izbjegavati nadmetanje, bilo da se to odnosi na druga jadranska područja ili upoređujući s onim svjetskim. I naše malo obalno brodarstvo bilo je važni činilac u privrednom i kulturnom doprinosu isto tako kao i ono duge ili velike obalne plovidbe. Superlative treba izbjegavati jer istina leži i može se naći samo u objektivnom račudivanju, služeći se znanstvenom metodom rada.

Juraj Carić, posebno kao pedagog, nastojao je da unese nove metode i nove poglede u edukaciji mladih generacija pomoraca. Slično će nastojati i njegov nećak kap. Ćiro Carić, (Svirče, 1882 — Dubrovnik 1962) poznat ne samo kod nas već i u svijetu, kao prvi koji je pri sastavljanju nautičkih tablica (Kotor, 1924) uveo Gaussov zbrajajući logaritama. I Ćiro je poznat kao vrsni pedagog, koji je od 1929. do 1950. odgajao kao profesor Pomorske škole u Dubrovniku brojne generacije naših kapetana.

L I T E R A T U R A :

- O. Fio: »Juraj Carić — pisac, pomorac i pedagog« — časopis »Pomorstvo«, Rijeka, 1, 1954.
- O. Fio: »Juraj Carić i pomorstvo«, dnevnik »Slobodna Dalmacija«, Split, br. 2787 od 26. I 1954.
- O. Fio: »Stvaranje naše pomorske terminologije i stručne literature«, Zadarska revija, Zadar, 3, 1954.
- O. Fio: »Značajni doprinos pomorskoj znanosti«, »Slobodna Dalmacija«, Split, br. 10226 od 18. II 1978.
- O. Fio: »Naša pomorska terminologija«, dnevnik Vjesnik, Zagreb, br. 10970 od 7. III 1978.
- B. Franušić: »Naše prve nautičke tablice — djelo Hvaranina Ćire Carića, Hvarski zbornik, Split, sv. 5, 1977.